Г. Олійник, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Формування законодавчої бази регулювання ринку віртуальних активів в Україні

17 лютого 2022 р. Президент України підписав Закон України № 2074-IX «Про віртуальні активи»[17].

У березні 2022 р. Закон було опубліковано в офіційному виданні «Голос Україна», але до теперішнього часу він не набрав чинності, що було обумовлено декількома фактами. Відповідно до Прикінцевих положень, Закон вступить у дію лише після того, як Верховна Рада України ухвалить зміни до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами. Тобто на сьогодні відсутні правила оподаткування прибутків від операцій із криптовалютами. Без цих норм Закон не може почати діяти повноцінно. Крім того, наразі є необхідність адаптації до стандартів ЄС MiCA (Markets in

Crypto-Assets), тобто перегляду редакції 2022 р., оскільки вже після підписання Закону Україна отримала статус кандидата в ЄС. Ще одним ключовим аспектом введення в дію Закону України «Про віртуальні активи» є запуск Державного реєстру постачальників послуг в Україні.

З метою розблокування довгоочікуваного ринку цифрових активів в Україні, у вересні 2025 р. парламент прийняв у першому читанні проєкт закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» № 10225-д[18]. Документ розроблено для приведення українських норм у відповідність до європейського регламенту MiCA, а також ним деталізовано правила оподаткування та умови ліцензування для учасників ринку.

Згідно з цим законопроєктом регулятором ринку віртуальних активів має бути Національний банк України (НБУ) та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). НБУ регулює обіг віртуальних активів, забезпечених валютними цінностями, а НКЦПФР – виступає головним регулятором, що видає дозволи постачальникам послуг та здійснює нагляд за обігом активів, що мають ознаки фінансових інструментів.

Крім того, законопроєкт уточнює правила оподаткування та умови ліцензування для учасників ринку. Запропоновано систему, що стимулює вихід ринку з тіні через пільгові періоди.

Згідно з документом фізична особа має самостійно вести облік фінансового результату від операцій з віртуальними активами, окремо від інших доходів і витрат та має самостійно задекларувати та оподаткувати (у разі отримання прибутку) загальний фінансовий результат від операцій з віртуальними активами у річній податковій декларації про майновий стан і доходи (подається до 30 квітня року, наступного за звітним). Прибуток підлягає оподаткуванню за ставкою 18 % податку на доходи фізичних осіб («ПДФО») та 5 % військового збору. Якщо за результатами календарного року фінансовий результат має від'ємне значення (збиток), його сума може використовуватися для зменшення фінансового результату від операцій наступних років до його повного погашення. Окрім того, передбачено перехідний період для оподаткування доходів від віртуальних активів, що були придбані до набрання чинності новим законом: у разі продажу таких віртуальних активів протягом 2026 р., доходи фізичної особи підлягають оподаткуванню за пільговою ставкою 5 % ПДФО (обов'язок сплати 5 % військового збору залишається)[19].

[17] Закон України «Про віртуальні активи» № 2074-IX від 15.11.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text

[18] Проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» № 10225-д від 24.04.2025. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56271

[19] Законопроєкт про оподаткування доходів від віртуальних активів схвалено парламентським комітетом. EY.com. URL: https://www.ey.com/uk_ua/it-tax-law-digest/the-draft-law-on-the-taxation-of-income-from-virtual-assets-approved-by-the-parliamentary-committee

Для легальної роботи в Україні постачальники послуг у сфері віртуальних активів, тобто VASP (Virtual Asset Service Providers) мають пройти процедуру авторизації в НКЦПФР. Компанія повинна бути зареєстрована в Україні, мати офіс на території країни та принаймні одного директора (резидента). Законопроєкт передбачає встановлення мінімальних вимог до статутного та власного капіталу залежно від типу послуг (зберігання, обмін, адміністрування тощо. Також передбачається репутаційні та технічні вимоги.

Отже, ідеологія законопроєкту узгоджується з підходами Регламенту ЄС MiCA (Markets in Crypto-Assets), ухваленого навесні 2023 р. Українські чиновники відкрито орієнтуються на MiCA, враховуючи європейську класифікацію токенів і вимоги до «білих книг» та AML/KYC. З огляду на зобов'язання України в межах євроінтеграції, впровадження принципів MiCA в національне законодавство не лише очікуване, а й необхідне. Врахування положень цього Регламенту є обов'язковою умовою поступової гармонізації українського ринку віртуальних активів із правом Європейського Союзу[20].

Але попри активне поширення криптовалют в Україні, їх правовий статус залишається невизначеним. На думку члена Ради Комітету НААУ з питань захисту бізнесу та інвесторів А. Радєєвої, саме суди фактично формують первинну доктрину та розв'язують практичні питання, пов'язані з обігом криптоактивів.

«Позиції судів демонструють кілька помітних тенденцій.

По-перше, практика арешту криптовалют продовжує розвиватися і часто відображає баланс між інтересами держави та правами власників активів. У різних справах криптовалюта визнається то речовим доказом, то нематеріальним благом, що потребує особливої зваженості у правовій аргументації.

По-друге, операції з криптоактивами можуть бути предметом злочину: обмін без ліцензії, легалізація доходів, шахрайство чи незаконне заволодіння кваліфікуються в межах чинних норм Кримінального кодексу України.

По-третє, суди поступово визнають криптовалюту повноправним елементом майнових відносин. Поділ цифрового майна у сімейних спорах, можливість стягнення боргів чи спадкування таких активів – це нові виклики, які вимагатимуть комплексного підходу та спеціальних знань не лише у праві, а й у технології блокчейну.

Отже, судова практика виконує роль своєрідної "правової лабораторії", у якій формується доктрина застосування норм до відносин у сфері віртуальних активів – до моменту, коли почне діяти повноцінна нормативна база»[21].

Підсумовуючи, зауважимо що формування законодавчої бази для ринку віртуальних активів в Україні сьогодні перебуває на етапі переходу від спроби створити локальні правила до необхідності повної інтеграції у європейський правовий простір. Законопроєкт № 10225-д є демонструє, що поставлено мету зробити українську юрисдикцію зрозумілою для глобальних інвесторів та відкриває шлях до «цифрового безвізу» з ЄС. Нові вимоги до прозорості роботи VASP є важливим кроком до легальної роботи фінансового сектору в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Єдиним бар'єром, що стримує набрання чинності базовим законодавством, є відсутність спеціальних норм у Податковому кодексі України, а отже, сподіваємось, що фіналізація законодавчого процесу навколо проєкту № 10225-д збалансує інтереси наповнення бюджету та збереження привабливості України як провідної країни за рівнем адаптації криптоактивів.

[20] Новий етап регулювання віртуальних активів в Україні: що змінюється для бізнесу та інвесторів. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/238907_noviy-etap-regulyuvannya-vrtualnikh-aktivv-v-ukran-shcho-zmnyutsya-dlya-bznesu-ta-nvestorv#:~:

[21] Криптовалюта під прицілом судів: від арешту до поділу майна. Ліга Закон. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/240354_kriptovalyutapd-pritslom-sudv-vd-areshtu-do-podlu